

Makale Bilgisi

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

21.02.2023

Kabul Tarihi

22.05.2023

Anahtar Kelimeler

Aile Değerleri,

Büyük Ebeveyn,

Torun,

Kuşak,

Değer Aktarımı

Büyük Ebeveyn ve Torun Açısından Aile Değerlerinin Aktarımı Üzerine Bir İnceleme

*Demet TEZCAN

ÖZ

Bu araştırma aile değerlerinin kuşaklara aktarımda büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini incelemiştir. Araştırma grubunun görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırma grubunu İstanbul ili evreninden, amaçlı örneklem yöntemine dayalı olarak maksimum çeşitliliği sağlayacağı düşünülen büyükanne-büyükbaba torun ilişkisini tecrübe etmiş 15 torun ve 15 büyük ebeveyn olmak üzere toplam 30 kişi oluşturmuştur. Araştırmaya katılan torunların en küçüğü 12, en büyüğü 24 yaşındadır. Araştırmaya katılan büyük ebeveynlerin en küçüğü 55, en büyüğü 81 yaşındadır. Her bir büyük ebeveynin torun sayıları 1 ila 10 arasında değişmektedir. Araştırma grubu ile yüz yüze görüşülmüştür. "Aile formlarının değer aktarımına etkisi, torunların değer algısında büyükanne-büyükbaba etkisi" gibi sorulara cevap aranmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Büyükanne-büyükbaba ve torunlar arasında aile değerleri ve değer aktarımının önemi konusunda fikirleri örtüşmektedir. Büyük ebeveynlerin çoğunluğunun ve torun katılımcıların tamamının aile değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabaların sorumlu olduğunu düşündükleri, büyük ebeveyn ve torunların çoğunun bu sorumluluğun yerine getirildiği konusunda hemfikir oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Büyük ebeveynler ve torunlar; uzak olmayı veya çekirdek ailede yaşamayı büyük ebeveynlerin değer aktarımı yapabilmesinin önünde bir engel olarak görmemektedirler.

Atf: Tezcan, D. (2023). Büyük ebeveyn ve torun açısından aile değerlerinin aktarımı üzerine bir inceleme. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 6(1), 84-111. DOI: 10.55150/apjec.1254231

Article Information

Article Type

Research Article

Received

21.02.2023

Accepted

22.05.2023

Key Words

Family Values,

Grandparents,

Grandchild,

Generations,

Value Transmission

An Investigation on the Transfer of Family Values from the Perspective of Grandparents and Grandchildren

*Demet TEZCAN

ABSTRACT

The transmission of family values from generation to generation is examined in this study through the interaction between grandmother-father, and grandchildren. To reveal the opinions of the research group, the qualitative research method and phenomenology, one of the qualitative research designs, are used. The research group consists of 30 individuals, 15 grandchildren, and 15 grandparents who have had experience with the grandparent-grandchild relationship. This is assumed to provide the maximum diversity based on the purposeful sampling approach from the population of Istanbul province. The study's youngest grandchild was 12 years old, while the oldest was 24. The oldest grandmother is 81 years old, while the youngest is 55 years old. The number of grandchildren of each grandparent ranges from 1 to 10. The researcher interviewed the research group face-to-face. Answers to questions like "the effect of family forms on value transfer, and grandparents' effect on grandchildren's perception of value" were looked up. The obtained findings were analyzed by content analysis. The opinions on the importance of family values and value transfer between grandparents and grandchildren are overlapped. However, it was concluded that most grandparents and all grandchild participants thought that grandparents were responsible for the transfer of family values, and most of the grandparents and grandchildren agreed that this responsibility was fulfilled. Grandparents and grandchildren; do not see being distant or living in a nuclear family as an obstacle for grandparents to transfer values.

1. GİRİŞ

Modern dünyanın ölçülebilirlikleri karakter, eğitim, sosyal, kültürel, psikolojik tüm farkları bir yana bırakarak tek bir insan tanımı yapmakta ve o tanımın sınırlarıyla insanı vasıflandırmaktadır. Kuşaklar X, Y, Z olarak tanımlanırken yaşından dolayı ne yaşlılar ne de yeni nesil böyle bir vazifeleri olmamasına rağmen içinde buldukları toplum üyelerini bir türlü hoşnut edememektedirler. Yaşlı dünya yeni gelişmelere sahne oldukça aktörlerine de yeni yeni rollere girme zorunluluğu doğmaktadır. "Rolsüz rol", "Yaşsız yaşlılar" "Z kuşağı" gibi tanımlamalar üzerinden muhataplarını belirleme, aralarına "Sen böylesin", "Sen de böylesin!" sınırları çekmektedir. 1990'lardaki X kuşağı gençler ve Bebek patlaması kuşağı yaşlılar karşıtlığı bunun tipik örneğidir (Gullette, 2013, akt. Müftüler, 2018).

Her iki yaş grubunun da kalıplara sığdırılma durumu ile karşı karşıya kaldıkları bir gerçek olarak modern insanın başa çıkması gereken sorunları arasında yerini almaktadır. Yaşlılar ve gençler, bir araya gelmesi imkânsız, toplumun iki uçları olarak konumlandırılmaktadırlar. Her bir birey iyi-kötü, mutlu-mutsuz iletişim, paylaşım, etkileşim içinde özgün kökleriyle varlığını sürdürmektedir. Modern dünya yeni yeni tanımlamalarla insanı anlatmaya çalışsa da anlamlar dünyasında insanlık tarihi tecrübesine dayanarak söylemek gerekirse aile kurum olarak var olduğu sürece, ailenin kök kaynaklarının taşıyıcısı olan büyük ebeveynlerle torunlar kadim köklerinden aldıkları değerler bütünü her yönüyle tecrübe etmeye elden ele aktarım kaynağı olmaya devam edecekleri düşünülmektedir.

1.1. Değerler

Çağdaş Sosyoloji Sözlüğü'nde Theodorson (1979, s. 455) değeri "sosyal olguların önemliliği üzerindeki değerlendirmede, özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel ölçü sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri" şeklinde tanımlamaktadır (akt. Aydın, 2003, s. 122). Değer, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, felsefe olmak üzere birden fazla disiplinin ortak kavramıdır ve bu yönüyle çok çeşitli açılardan ele alınır (Aşıcı, 2009). Değerler antropologlar tarafından kültürel yapının ana maddesi, felsefeciler tarafından ideal olanların ortaya konulması, sosyolojide toplumsal normlar ve ilkeler, psikolojide ise davranışlara yön vermede güdüleyici olarak ele alınmaktadırlar (Parlar ve Cansoy, 2016, s. 127). Değerlerin bir ölçüt olarak, olması gereken ayrımını içerdiğini ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görüldüğünü ifade eden Güngör'e (1993) göre değerler bir bakıma sadece bizim hayatımızın değil,

başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir. Rokeach'a göre (1973, s. 5) değer, belirli bir davranış tarzının veya varoluş amacının kişisel veya sosyal olarak karşıt bir davranış tarzına tercih edildiğine dair kalıcı bir inançtır. Zajda (2009, s. xiv) değerlerin; inanç sistemine, davranış biçimine durumuna ve ahlaki yargıya atıfta bulunabileceğini belirtmiştir. Örneğin; çoğulcu demokrasinin en iyi siyasi sistem olduğuna inanmak, inanç sistemine; dürüst, hoşgörülü ve cesur olmak davranış biçimine; barış, hoşgörü ve eşitlik varoluş durumuna; doğruluk, güzellik ve adalet ise bir ahlaki yargıya atıfta bulunur. Zengin tanımı ve anlam dünyasını inşa eden muhtevası ile değerlerin insan hayatında çok yönlü bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insanın, toplum yaşantısına makul ölçülerde uyum sağlaması için belirli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazanması gerekmektedir. Tutum, bireylerin çeşitli objelere karşı geliştirdiği çeşitli deneyimler sonucunda düzenli bir tavır alışları, davranış biçimleridir. Birey yaşadığı çevresel koşulların etkisiyle değişebilmektedir Aydın'ın aktardığına göre, M. Şerif (1985) değeri, tutumun içeriği olarak tanımlamaktadır. Ancak bir tutumda tek bir değer etkili olmaz, arka plânda bir değerler kombinasyonu yer alır demektedir. Tutumlarımıza yön veren değerler, araştırmacılarca çeşitli sınıflandırmalar altında toplanmıştır. (Gutok, 2006, akt. Tezcan, 2018, s. 2, Tatlıoğlu, 2020, s. 157). Rokeach (1973, s. 28) değerleri amaç değerler ve araç değerler olarak sınıflandırmıştır.

Amaç Değerler: Güzel Bir Dünya, Eşitlik, Aile Güvenliği (Sevdikleriyle ilgilenmek) Özgürlük, Mutluluk, İçsel Ahenk, Olgun Sevgi (cinsel ve içsel yakınlık) Ulusal Güvenlik, Memnuniyet, Kurtuluş/Selamet, Öz saygı, Dostluk, Bilgelik.

Araç Değerler: Heves/istek, açık fikirlilik, yetenek, düzen, cesaret, affedicilik, yardımseverlik, dürüstlük, yaratıcı, bağımsız, entelektüel, mantık, sevecen, itaatkâr, nazik, sorumlu, öz denetim.

1.2. Aile ve Değerler

Değerleri kurumsal yapılarına ya da alanlarına göre sınıflandırdığımızda aile kurumumuzu düzenleyen değeri, "ailevi değerler" olarak adlandırırız (Canatan, 2013, s. 269). Canatan, aile kurumuyla bağlantılı değerlerin de alt kurumlarına göre analiz etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu alt kurum ve bunlara bağlı değerleri: 1) Evlilik Değerleri, 2) Terbiye Değerleri, 3) Geçim Değerleri, 4) Saygı Değerleri, 5) Görgü Değerleri olarak bu beş başlık altında analiz etmiştir. Toplumsal kurallar toplumun değerleri göz önünde bulundurularak oluşturulur. Değerlerin tanınması ve içselleştirilmesinde, tutum ve davranışların kazanılmasında aile en etkili kurumdur.

İnsan, hayat boyu sosyal uyumunun ölçüsü olan değerleri öncelikle biyo-psiko-sosyal gelişimini sağlayarak sosyalleştiği aile ortamından edinir. Bu kazanım kuşaklararası aktarım sayesinde nesilden nesile ulaşabilecektir. Zaman içerisinde toplumsal yapı, aile değişse de değerler kuşaklara aktarım sayesinde toplumsal normlara kaynaklık etmeye devam edecektir.

Toplumsal hayatın en küçük birimi olarak kabul edilen aile, toplumların kültür ve değerlerini geleceğe aktaran önemli sosyal kurumların başında gelmektedir (Sağlam ve Özdemir, 2017).

Çocuk, karakter oluşumunun en köklü ve hayat boyu devam eden öğretilerini aileden edinmektedir. Zengin bir aktarımcı olan büyük ebeveynler, açık bir alıcı olan çocukları büyük bir çabaya girmeksizin de birikimleriyle şekillenmelerine katkı sağlayabilmektedirler.

Attar-Schwartz, Tan ve Buchanan'a göre: Ebeveynleri, büyükanne ve büyükbaba ile iyi ilişkilere sahip olan ve büyükanne ve büyükbaba-torun ilişkisi teşvik edilen ergenlerin, büyükanne ve büyükbaba ile aralarında daha yüksek düzeyde önem, saygı ve duygusal yakınlık olduğu görülmüştür (2009, s. 1064).

Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü; birlikte oturan hısım ve yakınların tümüdür (TDK, 2022). Aile kurumunun tanımlanması, ailenin evrenselliği ve fonksiyonları konusunda farklı görüşler mevcuttur (Güçlü, 2020). Aile insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir kurumdur. Aile çocuğun değer eğitimindeki en önemli yapıdır. Geleneksel toplumların birçoğunda kişinin sahip olduğu toplumsal saygınlığın kaynağı ailedir (Kır, 2011; Sağlam, 2017; Özensel, 2003).

Ailenin işlevini üçlü bir yaklaşımla ele alan Nirun'a (1994) göre, aile, beslenme, barınma, korunma, sağlıklı yaşama" gibi bireysel; eğitime, yetiştirme ve haklara sahip kılma, gibi kişisel; manevi duygu ve düşüncelerle donatma gibi insani ihtiyaçları karşılayan sosyo-ekonomik bir kurumdur (akt. Şenol, 2020). Aile kurumunun işlevleri; biyolojik işlev, psikolojik işlev, eğitim işlevi, dinî işlev, ekonomik işlev, boş zamanları değerlendirme işlevidir (Dündar, 2020, s. 58-59). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (2011) yaptığı "Tek Ebeveynli Aileler" araştırmasında yer verdiği üzere Murdock, 1949 yılında 250 farklı toplumda aile üzerine yaptığı antropolojik çalışmasında ailenin tüm toplumlarda dört temel ortak işlevi olarak cinsellik, üreme, ekonomik ve çocukların eğitimi olarak belirlemiştir.

Aile içinde büyük ebeveynlerin önemine değinen Çiftçi, yaşlıların aile içi konumlarını “kültür aktarımı ve manevî doyum” açısından ele alırken büyük ebeveyn-torun ilişkisinde aktarım konusunda büyük ebeveynleri bir kanal olarak ifade etmektedir (2008, s. 226).

Boon ve Brussoni'nin yaptıkları araştırma doğrultusunda birlikte yaşayan torun ve büyük ebeveynler arasındaki duygusal yakınlığın her iki taraf için de önemli olduğunu ayrıca büyük ebeveynlerin torunlarının hayatları üzerinde etki bıraktıkları ortaya konulmaktadır (1996, s. 439).

Wood ve Lioysis (2007, s. 383)'in aktardığına göre: Baranowski (1982), büyükanne ve büyükbabaların ergenleri üç alanda etkilediğini bulmuştur. Bunlar:

- (a) Kimlik gelişimi-kültürel bilgi ve aile tarihini aktarmak,
- (b) Ebeveynlerle ilişkiler-ebeveynler hakkında hikâyeler ve bilgiler sağlama ve ebeveynlerle ilişkiler gerginleştğinde çıkış noktası olarak hareket etmek,
- (c) Yaşlanmaya karşı tutumlar-yaşlanmaya ve yaşlı yetişkinlere karşı olumlu tutumlar doğurmak.

Başbakanlık Aile Araştırmaları Genel Müdürlüğü'nün 2010 yılında yaptığı araştırmada anne babaların çocuk eğitiminde ve sosyalleşme sürecinde aile büyüklerinin önemli bir katkı sağladıkları düşüncesine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır (2010, s. 66).

Her şeye rağmen sözlü ya da davranışsal olsun büyük ebeveynler torunları için birer sosyal öğrenme aracı görevini görmektedirler. Sosyal öğrenme teorisi bireyin gözlemlendiği davranışları dolaylı yoldan öğrendiğini belirtmektedir. Bandura'ya (1977) göre: Sosyal öğrenme teorisi bilişsel öğrenme kuramı ağırlıklı olup kuramın ismi Sosyal Öğrenme Teorisi (Social Learning Theory), Sosyal Bilişsel Teori (Social Cognitive Theory) olarak da belirtilmektedir (Bandura, 1977'den akt. Demirbaş, M. ve Yağbasan, 2005).

Nesiller boyu sürdürülen birikimin kuşaklara aktarım çabası genç nesil tarafından zaman zaman kendisi gibi düşünmeye zorlama olarak görülebilmektedir ancak büyükanne ve büyükbabalar tarafından bakıldığında da bu çabanın ardında anlam dünyasını oluşturan değerlerin işaret ettiği dinî, millî, sosyal değerleri koruma güdüsüyle hareket ettikleri görülmektedir.

1.3. Araştırmanın Problemi

Birey için inanç ve değerler sistemini oluşturma, sosyal ve psikolojik uyum sağlamada aile en önemli unsurdur. Aile içinde büyük ebeveynlerin önemine

değinen Çiftçi (2008, s. 226), yaşlıların aile içi konumlarını “kültür aktarımı ve manevî doyum” açısından ele alırken büyük ebeveyn-torun ilişkisinde aktarım konusunda büyük ebeveynleri bir kanal olarak ifade etmektedir. Araştırmacıların büyük ebeveynlerin bir kaynak aktarıcısı (Baranowski, 1982), köprü, miras aktarıcısı oldukları konusunda görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Coğrafya, ırk, kültür farklılıklarına rağmen hemen tüm toplumlarda büyük ebeveynlere biçilen rolün birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Batı’da toplumsal değişim sanayileşmeyle birlikte gerçekleşirken tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de tarihsel, toplumsal süreç içerisinde aile formu modernleşme süreciyle değişikliklere uğramıştır. Kentleşme, kadının iş hayatında yer alması, boşanmaların artışı gibi etkenlerle aile yapısı kültürel özgünlüğü çerçevesinde değişikliklere uğramıştır. Bugün yaygın hâliyle geniş aile, çekirdek aile yapısı yanı sıra tek ebeveynli ailelerin sayısının son 20 yılda yaklaşık iki katına çıkması sonucunu doğurmuştur (Şentürk, 2008). Bu çalışma ile bir hafıza, aktarıcı, kaynak, köprü gibi çeşitli metaforlarla varlıklarının ve işlevlerinin önemine vurgu yapılan; ailenin varlık nedeni olan aile değerlerinin kuşaklararası aktarımında kilit noktada duran büyükanne-büyükbabanın etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yaşlıların dijital bilgi çağının gerisinde kaldığı algısının yaygınlaştığı günümüzde Türkiye’de aile değerlerinin kuşaklararası aktarımında büyük ebeveynlerin bilgi birikim aktarımı ve etkisinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Birer tecrübe kaynağı konumundaki büyükanne ve büyükbabalar modern dünyadaki aile yapılanmalarına rağmen kuşaklara aile değeri aktarımındaki rolü devam etmekte midir, bunun torunlar üzerindeki etkileri nelerdir?

Bu kapsamda aşağıdaki alt sorulara cevaplar aranmıştır:

- Aile değerlerinin aktarımında büyükbaba-büyükkannenin rolü nedir?
- Aile formlarının değer aktarımında etkisi var mıdır?
- Torunların değer algısında büyükanne-büyükbaba etkisi görülüyor mu?
- Değerlerin zamanla değişmesi bekleniyor mu?

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu araştırma 12-24 yaş grubundan 15 torun ve 55-75 yaş ve üstü grubundan 15 büyükanne-büyükbaba ile sınırlıdır.

- Bu araştırma İstanbul evreninde seçilen amaçlı örneklem grubu ile sınırlıdır.
- Bu araştırma gönüllü katılımcılar tarafından derinlemesine mülakat sorularına verilen cevaplarla sınırlıdır.
- Bu araştırmada gelir düzeyi dikkate alınmamıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Aile değerlerinin kuşaklara aktarımı konusunda tecrübesi olan büyükanne-büyükbaba ve torundan oluşan araştırma grubunun görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma olarak tanımlanabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Creswell (2013) nitel araştırmanın özelliklerini; birçok renk, farklı doku ve çeşitli malzemelerin oluşumundan oluşan girift bir kumaşa benzetmektedir.

Bu araştırmada görüşülen büyükanne-büyükbaba ve torunların hayat tecrübeleriyle araştırma sorularımıza cevap bulabileceğimiz düşünüldüğünden nitel araştırma desenlerinden Fenomenoloji (Olgu Bilimi) deseni kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve 2016, s. 71). Creswell (2013) "Fenomenoloji birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili deneyimlerin ortak anlamını tanımlar." demektedir. Yıldırım (2016)'ın da belirttiği gibi bireylerin olayları ve olguları algılamaları ve tecrübelerini anlamaya yönelik olmasından dolayı bu yaklaşım çalışmamıza en uygun yöntem olarak görülmüştür.

2.2. Çalışma Grubu

Fenomenolojik yaklaşıma uygun olarak insanların deneyimlerini ortaya koydukları, olaylara ve olgulara nasıl yaklaştıklarını ele alacağımız araştırmada aile değerleri, günlük yaşam biçimiz içinde tecrübe edilirken farkına vardığımız veya varmadığımız biçimde ilişki biçimlerimize yansımaları büyükanne-büyükbaba ve torunların aile değerleri olgusunu günlük hayatlarındaki deneyimlerini nasıl algıladıklarını incelemektedir. Katılımcılar belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma grubundan elde edilen verilerin genellenmek istenilen bütününe evren

denmektedir (Ekiz, 2020). Türkiye'nin farklı bölgesinden İstanbul ili evreninden amaçlı örneklem grubuyla çalışılmıştır.

Nitel araştırmada kullanılan amaçlı örneklem, araştırmacının çalışma yapacağı bireyleri ve mekânları seçmesi anlamına gelmektedir. Seçilen bu kişiler araştırmanın probleminin ve merkezi fenomeninin anlaşılmasına yönelik istekli olarak bilgiler vereceklerdir (Creswell, 2013, s. 158). Amaçlı örnekleminin aktarabilirlik açısından içerisinde ek örnekleme yapmaya olanak verecek bir esnekliğe sahip olması uzmanlar tarafından avantaj olarak görülmektedir.

Araştırmada amaçlı örneklem grubunu büyükanne-büyükbaba ve torun ile yaşama deneyimi olan aynı çatı altında yaşamayan 12-18 ve 19-24 yaş arası 15 torun, 55-59, 60-75, 76 ve üzeri yaş aralığında 15 büyükanne-büyükbabadan oluşturmuştur. Katılımcı büyük ebeveynlerden 4'ü ilköğretim, 4'ü lise, 2'si ön lisans, 4'ü lisans ve 1'i yüksek lisans mezunudur. Her bir büyük ebeveynin torun sayıları 1 ila 10 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Büyükanne ve Büyükbabaların Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş Grupları -Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
55-59	3	2	
60-75	4	4	
76+	1	1	15

Büyük ebeveynlerden en küçüğünü 55, en büyüğünü 81 yaş oluşturmuştur.

Tablo 2. Büyükanne ve Büyükbabaların Eğitim Durumları Tablosu

İlköğretim	3	2
Lise	3	
Ön Lisans	2	
Lisans		4
Yüksek Lisans		1

Tablo 3. Görüşmeye Katılan Torunların Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş Grupları - Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
12-18	4	1	
19-24	4	6	15

Görüşmeye katılan torunların en küçüğü 12, en büyüğü 24 yaşındadır.

Tablo 4. Görüşmeye Katılan Torunların Eğitim Durumu Tablosu

Lise	4	
Ön Lisans	1	3
Lisans	2	3
Yüksek Lisans	1	

Tablo 5. Görüşmeye Katılan Torunların Büyükanne-Büyükbabalarıyla Yaşama Aralıkları

Yaş Grupları -Cinsiyet	Kadın	Erkek
Evet	3	2
Bir müddet	2	1
Ara ara görüşüyoruz	3	4

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacına uygun olarak derinlemesine mülakat yöntemi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'in, Patton'dan (1987) aktardıklarına göre görüşme ilk bakışta kolay gibi görünmektedir ancak; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma ve bireyler arası anlayış, öngörü, disiplin gibi pek çok boyutu olmasından ötürü hem sanat hem bilimdir. Bu yönüyle görüşme bireylerin zaman zaman birbirini duymadığı, mesajların yanlış alındığı ve çok az derinliğin bulunduğu sıradan bir konuşmadan çok farklıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 129). Alan yazın taranmış, araştırma konusu kapsamındaki makale, kitap, raporlara ulaşılmış ve araştırmanın amacına uygun sorular oluşturulmuştur. Görüşmelere başlamadan önce araştırmanın konusuna uygun tecrübe edinmiş kişilerle (büyük ebeveyn ve torunlarla) ön uygulama gerçekleştirilmiş, uzman görüşüne baş vurularak soruların son şekli verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Görüşmelerde elde edilen bilgilerin kayıtları metinlere aktarılmış analiz için hazır hâle getirilmiştir. Araştırmada içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesi ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 86). Elde edilen veriler konularına göre temalara ayrılmış, kodlar verilmiş ve bu temalar doğrultusunda analizler yapılmıştır. Araştırma grubunun cinsiyeti ve yaşları değişken olarak araştırmanın konusu yapılmamış, yorumların değerlendirilmesi açısından yaşları kod olarak kullanılmıştır. Araştırmaya katılan gönüllülerin kimlik bilgileri gizli tutularak kodlar verilmiştir. Büyükanne ve büyükbabaları (Büyük Ebeveyn) BE1(55), BE2(63), BE3(81) ...BE15(69) olarak; torun katılımcılar ise (Torun) T1(16), T2(21),...T15(12) olarak kodlanmıştır.

Bu kapsamda araştırmada kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formunda aşağıda soruların cevapları aranmıştır:

Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü

- Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımı gibi bir sorumluluğu var mıdır?
- Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizizi düşünüyor musunuz?
- Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşılıyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?

Katılımcı torunlardan cevap aranan sorular:

- Büyükanne ve büyükbabanızın değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerinizi düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Kirk ve Miller'a göre (1986) nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi anlamındadır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 270). Maxwel (1992) nitel araştırmalarda beş çeşit geçerlilik olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; Betimleyici, yorumlayıcı, kuramsal, genelleyici, değerlendirici geçerliliktir (akt. Ekiz, 2020, s. 42).

Güvenilirlik, belirli durumların farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda yine aynı kategoriye atanmasındaki tutarlılık derecesidir (Hammersley, 1992a'den, akt. Silverman, 2018, s. 117). Ekiz'e (2020) göre güvenilirlik, bir araştırmanın bulgularının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, yansıtıyorsa yansıtma derecesi ile ilgilidir. Araştırma süreci olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. İki ayrı araştırma grubunun görüşleri alınmış, araştırmaya katılan büyükanne ve büyükbabalara 4 tema altında 8 soru, torun katılımcılara yaşları itibariyle aile değerleri ve değer algıları, büyük ebeveynlerine göre daha sınırlı kalacağı düşünüldüğünden 3 tema altında 10 soru sorulmuştur. Sorular toplumsal rollerine göre ayrı ayrı başlıklandırılmıştır. Bulgular doğrudan alıntı yapılarak geçerlilik ve güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

2.6. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmacı bizzat alanda zaman harcayan, araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan, alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan kişidir (Yıldırım ve Şimşek s. 44).

Nitel araştırmada araştırmacı doğrudan sahada bulunabilmekte, araştırma grubu ile görüşebilmekte ve gözlem yapabilmektedir. Ekiz (2020) gözlemin nitel araştırma yaklaşımının en önemli ve temel veri toplama tekniği olduğunu ileri sürmektedir. Araştırmacı, gönüllü katılımcı olan araştırma grubu ile güven ilişkisi çerçevesinde önceden bilgilendirme yaparak ve araştırmanın içinde yer alarak görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde "Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne ve büyükbabanın rolü nedir?" Sorusuna cevap aradığımız 15 büyükanne-büyükbaba ve 15 torun katılımcıya yönelttiğimiz 4 ortak sorunun analizi yapılmıştır.

Her iki katılımcı gruba yöneltilen ortak sorular aşağıda verilmiştir.

3.1. Büyükanne- Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular

Bulgular birinci bölüm ve bulgular ikinci bölümde detayları paylaşılan 4 ortak soruya verilen cevaplardan elde edilen bulguların karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

- Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımı gibi bir sorumluluğu var mıdır

Tablo 6. Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak

		Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular			
		Torun Katılımcılar		Büyükanne ve Büyükbaba katılımcılar	
TEMA	Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında	Kod	Belirtme Sıklığı	Kod	Belirtme Sıklığı
				Sorumludur	11
		Sorumludur		Anne babası Sorumludur	3
		Toplam Kod:1	15	Toplam Kod:3	15

Tablo 6’da torunlara sorulan “Büyükanne ve büyükbabanızın değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?” sorularına verilen cevaplardan elde edilen bulgular ve büyük ebeveynlere sorulan “Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır.

Torun katılımcılardan elde edilen bulgular:

Torun katılımcıların tamamının, büyükanne ve büyükbabalarını değer aktarımı konusunda birinci dereceden sorumlu gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır:

“Her şey nesilden nesile...” T1(16)

“Onlar aktarmazsa unutturuz.” T5(24)

“Özellikle bazı konularda kesinlikle sorumludur.” T2(24)

şeklinde cevaplar veren torun katılımcıların tamamının, değer aktarımı konusunda büyükanne ve büyükbaba rolünün önemine dikkat çektikleri görülmüştür. Büyükanne ve büyükbaba katılımcılardan elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

Katılımcı büyükanne ve büyükbabalar:

“Ama tabii büyükanne ve büyükbabaların devreye girmesi biraz anne-babaların tutumuna bağlı, yani anne-babaların nineleri ve dedeleri devreye sokacak bir hassasiyet sahibi olması gerekir.” BE8(55)

“Anne babaları daha öncelikli ama büyük olarak da onlara düşen neyse olabilir.”BE5(55)

“Hem maddi olarak sorumludur hem de manevi olarak sorumludur.” BE14(79) yönünde görüş belirtmişlerdir.

Büyükanne ve büyükbabalardan elde edilen bulgulara göre:

“Sorumlu değildir, öncelikli anne-baba sorumludur.” BE5(73), BE5(55) cevabı veren büyük ebeveynlerin görüşmeler sırasında yapılan gözlem esnasında, sorulara verdikleri cevaplar ve torunlardan bağımsız gerçekleşen sohbetlerde torunlarına değer aktarımı yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Değer aktarımını kesin sorumluluk olarak gören ebeveynler gibi bir “vazife” tanımı içinde değerlendirmedikleri; ancak, hayatın doğal akışı içinde aktarım yaptıkları düşünülmektedir.

“Tam anlamıyla olmasa da yapmaya çalışıyorum.” BE9(71)

“Elimden geleni yaptığımı düşünüyorum.” BE(63)

şeklinde cevap veren büyük ebeveynlerin ise iddialı yorumlar yapmaktan imtina etmekle birlikte, görüşme boyunca sorulan tüm sorulara vermiş oldukları cevaplara göre yoğun bir gayret içinde oldukları düşünülmektedir.

Ortak sorulara verilen cevaplardan elde edilen bulguların karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

- **Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?**

Tablo 7. Büyük Ebeveyn-Torun Değer Aktarımına İlişkin Ortak Bulgular

Büyükanne-büyükbaba ve torunlardan değer aktarımına dair elde edilen ortak bulgular					
TEMA	Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında	Torun katılımcılar		Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar	
		Kod	Belirtme Sıklığı	Kod	Belirtme Sıklığı

Gerekli ilgiyi gösteriyor	12	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum	7
Hayır uzaktalar	1	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum	8
Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar	1		
İlgi gösterse de işe yaradığını düşünmüyorum	1		
Düşünce yapısı farklı			
Toplam Kod: 4	15	Toplam Kod: 2	15

Tablo 7’de torun katılımcılara “Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?” Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgular ve büyük ebeveynlere “Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen ortak bulgular karşılaştırılmıştır.

Torunların ve büyük ebeveynlerin değer aktarımı konusundaki bakış açılarının “gerekli ilgiden” ne anladıklarını daha net biçimde ortaya koymak ve anlamlandırabilmek açısından diğer üç sorudan farklı olarak bulgular derinlemesine ele alınmıştır.

Torun katılımcılar:

“Yeterli yani şu anlık” T3 (15)

“Onlardan öğrendiğim birçok şey var.” T12(24)

“Emek veriyorlar sonuçta” T4(22)

şeklinde cevaplayan 12 torun katılımcısının büyükanne ve büyükbabalarından ilgi gördüklerini onayladıkları görülmüş, torun katılımcıların büyük ebeveynlerinin; aile geleneklerinin uygulanmasındaki çabalarıyla, nasihat vermeleriyle, birlikte geçirdikleri zamanda görüp duyduklarıyla değer aktarımını gerçekleştirdiğini düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerinin ilgi gösterip göstermediği sorusuna: bir torun katılımcı değer aktarımının olup olmadığını “uzak” olmalarıyla ilişkilendirmekte olduğu görülmüştür. Büyükbabaları hayatta olmayan torun katılımcıya “Büyükanneğiniz ne zamanlar

sizin yanınıza gelir, siz onların yanına gider misiniz?" sondaj sorusuna ise:

"Her yaz iki hafta olmak üzere memlekete gideriz, iki senedir de büyükannem kışları İstanbul'a geliyor biz de yaşıyor." T11(23) yönünde görüş belirtmiştir.

"İlgi gösterse de işe yaradığını düşünmüyorum, düşünce yapısı farklı." cevabını veren T1(16), "Büyükanne ve büyükbabanızın nasihat vermesinden hoşlanır mısınız? Bu nasihatler size ne yönde etkide bulundu, bir örnek verebilir misiniz?" sondaj sorusuna: "Çok fazla hoşlanmam. Her genç gibi. Ama bazen gerçekten güzel şeyler söylüyorlar ve hoşuma gidiyor hayatımda gerçekten işe yarayacak şeyler oluyor. Bir şeyleri daha da fark etmememi sağlıyor." yönünde görüş belirtmiştir.

"Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?" sorusuna: "Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar" şeklinde cevap veren T5(24) "Nasihat vermelerinden hoşlanır mısınız?" sondaj sorusuna: "Aslında nasihatten rahatsız olmam hiçbir zaman. Çünkü üslupları çok güzel. Benim zararına bir şey söylemediklerini biliyorum. Beni sevdikleri ve korumak istedikleri için yaptıklarını biliyorum. Üsluplarını seviyorum." yönünde görüş belirttiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Her üç torun katılımcının birkaç dakika arayla farklı soruda farklı cevap vermiş olmaları, bir yandan eleştirirken, öte yandan olumlu görüş belirtmeleri, çelişki olarak görülmemekte, olumsuz yorumlarına rağmen büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımına açık oldukları düşünülmektedir.

Büyükanne büyükbaba katılımcılar:

"Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizizi düşünüyor musunuz?" sorusuna 7 büyük ebeveynin verdiği cevaplar sonucu gerekli ilgiyi gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum." şeklinde görüş belirten büyükanne büyükbaba katılımcıların ise ifadelerinden elde edilen bulgular incelendiğinde; ilgilenememelerini gerekçelendiren büyük ebeveynler, torunları ile iletişim kopukluğunun ve torunlarının yanı sıra kendi çocuklarından kaynaklı engellerden söz ettikleri görülmüştür.

Torunu konusunda kızına sitem eden BE6(57) "Onu dersin yanlışı olur, bunu dersin şöyle olur, böyle olur inan ben çocuğa yaklaşamıyorum." şeklinde görüş belirtmiştir. BE6(57), birinci bölümde kendisine yöneltilen "Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşılıyor musunuz?" sorusuna Engelle de karşılaşmıyorum ama bazen de saçma bulabiliyor kızım, yani 'bu da çok saçmaymış' diyebiliyor başka da bir şey yok. Engel olarak şu var, anne-baba var, engel onlar yani, cevabını vermiştir. BE6(57) "Bizim büyüklerimiz de bize öğretmesini çok isterdim

dediğiniz neler var?" sondaj sorusunu cevaplarken: "Ben dinî konuları çocukluğumdan beri çok severim. Torunuma da masal gibi sevgiyle anlatıyorum... Bize de öyle yapilsın çok isterdim. Hâlbuki sevgiyle anlatarak, sıcaklıkta daha güzel oluyormuş bakıyorum. Ben anlatıyorum, daha etkili oluyor aslında" dediği ve "Torununuzla ne sıklıkla bir arada olursunuz?" sondaj sorusuna ise: ...Anne çalışıyor, ben bakıyorum. Mesela bu gece burada kaldı. Annesinin sabah erken gitmesi lazım ameliyathaneye, üç yaşından beri ben bakıyorum, okuldan bana geliyor, yönünde görüş belirttiği görülmüştür.

"Gerekli ilgiliyi gösterdiğimi düşünüyorum." yönünde görüş belirten büyük ebeveynler ise:

"Yeteri kadar ilgi göstermediğimin farkındayım." BE15(69)

"Ne kadar ilgi gösterdiğimi düşünsem de..." BE2(63)

"Elimden geldiğince..." BE5(73) yetersizlik yönünde görüş belirtmişlerdir.

Büyük ebeveyn katılımcılardan 1 kişi: "Düşünüyorum. Yapabildiğim kadar mümkün olduğu kadar uygun çerçevede olduğunu düşünüyorum." BE1(55) şeklinde görüş belirtmiştir.

Değer aktarımını "idealize edildiği" biçimle pratiğe yansımalarının önünde iş hayatı, eğitim hayatı, düşünce farklılıkları, çocuklarının tavrı gibi hayatın günlük pratiklerine dair performans değerlendirmesi yapan ebeveynlerin, derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre arzu ettikleri gibi sistematik bir eğitim içinde olmasa dahi torunları ile değer aktarımı konusunda ilişki içinde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Değer aktarımı konusunda kendi çocuklarını (torunlarının anne babalarını) engel olarak tanımlayan büyük ebeveynlerin ise değer aktarımı yapamamaktan çok, yaptıklarını anne baba faktöründen bağımsız, itirazına "mahal vermeden" yapmak istedikleri düşünülmüştür.

- Değerleri aktarmanın önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?

Tablo 8. Değerleri Aktarmalarının Önünde Bir Engel Olup Olmadığına İlişkin Ortak

Büyükanne–büyükbaba ve torunlar açısından değerlerin aktarımının önünde bir engel olup olmamasına ilişkin ortak bulgular				
TEMA	Torun katılımcılar Kod	Belirtme Sıklığı	Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar Kod	Belirtme Sıklığı
	Evet, mesafe var	3	Engel yok ama olursa anne babaları oluyor	4
	Dönem ve nesil farkı, zaman farkı var	3	Engel olarak torunlarımın kendi tavırlarını görüyorum	2
	Toplam Kod: 3	15	Toplam Kod: 3	15

Tablo 8’de torunlara “Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?” Sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara ve Büyük ebeveynlere “Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşılıyor musunuz?” Sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır.

Torun katılımcılar:

“Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusundan elde edilen cevaplarda; 9 torun katılımcının engel olmadığı düşüncesinde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Torun katılımcılardan 6’sının: mesafe ve nesil farkı, zaman farkını engel olarak gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar:

“Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşılıyor musunuz?” sorusundan elde edilen cevaplarda; büyük ebeveynlerden 9’unun engelle karşılaşmadığını düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerden 4'ünün torunlarının anne babasını engel olarak tanımladığı; büyük ebeveynlerden 2'sinin ise torunlarının tavrını engel olarak algıladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Verilen cevaplar incelendiğinde büyükanne-büyükbabaların çoğu engel yok derken; torunlarının anne-babalarını veya torunların kendi tutumlarını engel olduğunu ifade eden büyük ebeveynler "engel" nitelemesi olarak gösterdikleri unsurlara kesinlik belirtmemiş "bazen" vb. ifadeler kullanmışlardır.

"Engelle de karşılaşmıyorum ama bazen de saçma bulabiliyor." BE1 (73)

"Bazen annesi, kızım yani..." BE4 (81)

"Yok bir engel yok, bazen 'amaan babaanne geç onu!' diyorlar ama ben hiç onları dinlemiyorum yine bildiğimi ben söyleyeyim de yaparsa yapar, yapmazsa bir gün yapacaklarını umut ediyorum." BE3 (73)

- **Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişip değişmesi gerekir mi?**

Tablo 9. Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilden Nesile Değişmesi Gerekir mi Ortak Temasına İlişkin Bulgular

Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilden Nesile Değişip Değişmemesine İlişkin Büyük Ebeveyn ve Torunlar Ortak Bulgu			
Torun katılımcılar		Büyükanne ve Büyükbaba katılımcılar	
Kod	Belirtme Sıklığı	Kod	Belirtme Sıklığı
Değişmeli	3	Değişmeli	7
Bazı şeyler değişmemeli	10	Bazı şeyler değişmemeli	6
Değişmemeli	2	Değişmemeli	2
Toplam Kod:	3	Toplam Kod:	3
	15		15

Tablo 9'da Torunlara sorulan "Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" Sorusundan elde edilen cevapların bulgusuna ve büyük ebeveynlere sorulan "Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen ortak bulgulara yer verilmiştir.

"Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" sorusuna

torun katılımcılardan 3'ünün değişmeli, 2'sinin değişmemeli, 10'unun ise bazı şeyler değişmemeli cevaplarını verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır: Torun katılımcılarda elde edilen bulguların büyük ebeveynlerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Aşağıdaki örnek ifadelerde de görüldüğü gibi büyüklere karşı saygısızlığın artmasından, saygı değerinin değişmemesi gerekliliğine değinerek bazı değerlerin değişmesi veya değişmemesinin kısmi yönüne dikkat çekerek değişimin gerekliliğini ifade etmektedirler. T2(24)'ün ifadesiyle bazı konularda "Bir tık" değişim istemektedirler.

"Bir tık değişmesi gerekir bazı konularda. O saygı konusuna tekrar geleceğim. Devir değişti için şimdiki nesil diyeyim ben de bu nesle dâhil olaraktan... Daha asi çıkışlarımız olabiliyor ve tabii ki saygı bizim de karşı tarafa uygulamamız gerekiyor karşı taraf bize uyguladığında hem biz onlara uyguladığımızda dengeli ilerleyebiliyoruz." T2 (24)

Büyükanne ve büyükbabalar:

Değişmesi gerektiği ifade edilen "bazı şeyler" in dışında değişmemesinin altını çizmiş oldukları Saygı, sevgi, merhamet, paylaşmak gibi "önemli değerler" "temel değerler" "olmazsa olmazlar" olarak ifade edilen kadim değerlere atıfla şerh düşerek değişimin olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

"Benim zamanımla şimdiki çocukların zamanı bir olmaz şimdi torunlarınkı hiç olmaz." BE2(63)

"Ehemi mühime tercih etmek lazım. Önemliyi en önemliye tercih etmek lazım." BE12(55)

Belirtilen görüşler incelendiğinde değerlerin değişimi noktasında torunların ve büyük ebeveynlerin cevaplarının büyük benzerlik içinde oldukları görülmektedir.

Büyük ebeveyn: "...Zamana yedirerek sığdırarak onu yeniden keşfetmek zamanın diliyle belki tekrar yazıp..." BE8(55).

Torun: "...Geçmişini unutup yeniyi getirmek değil de geçmişini yeniyi de getirip bunu harmanlayarak bir şeyler olması gerekiyor." T13(22).

Verilen cevaplara baktığımızda büyükanne-büyükbaba ve torun katılımcıların değerleri değişmesi, bu değişim yaşanırken nelerin korunması konularında ortak kanaatleri olduğu sonucu görülmüştür. Değer aktarımının sorumluluğu, bu sorumluluğu yerine getirmede gerekli ilginin gösterilip, gösterilemediği, değerlerin nesilden nesile değişimi, değer aktarımının önünde engel olup olmadığı konularında büyükanne-büyükbabalar ve torunlar arasında birbirine yakın düşünceler görülmüştür.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırma aile değerlerinin aktarımında büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Büyük ebeveynlerin ve torunların değer algılarında büyükanne-büyükbabanın rolü, değerlerin bugünden yarına aktarımı incelenmiştir. Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımı gibi bir sorumluluğu var mıdır? Büyük ebeveynler aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösteriyor mu? Büyük ebeveynler değerleri aktarmak istediğinde herhangi bir engelle karşılaşılıyor mu? Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi? Araştırmaya katılan 15 torun katılımcının tamamı büyükanne ve büyükbabalarının değer aktarımından sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Torun katılımcılar büyükanne ve büyükbabalarını aile değerlerini aktarmada sorumlu gördükleri gibi kendileri de ileride büyükanne-büyükbaba olduklarında değerleri aktaracaklarını, bunun gerekli olduğunu, bunu aktaracak olanın da büyük ebeveynler olduğunu söylemişleridir. Torun katılımcılar, büyükanne ve büyükbabalarına sadece aktarmak değil, bir adım öteye geleceğe taşınması için unutulmamasını da sağlama rolü ve sorumluluğu yüklemektedirler.

Yaşlılık üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, uzun ömürlülük ve sağlık koşullarındaki artışla birlikte büyük ebeveynlerin torunlarının hayatında önceki nesillerde olduğundan daha aktif rol oynayabildiklerini ortaya koymaktadır. Uzun ömürlülüğün ve sağlığın artması, yaşam kalitesinin yükselmesine ilişkin mevcut demografik eğilimler, yetişkinlerin büyük çoğunluğunun büyükanne ve büyükbabalar olarak yaşayacağı ve çoğunluğun yetişkinliklerinin en az dörtte birini büyük ebeveyn olarak geçireceği öngörüsünü desteklemektedir (Clarke ve Roberts; 2004; Dellmann-Jenkins vd., 2005; Gauthier, 2002; Griggs vd., 2010; Margolis, 2016; akt. Uğur, 2018, s. 8). Büyük ebeveynler, aile içi değerlerin, aile tarihinin aktarımcısı, koruyucusu, hafızasıdır. Gelecek nesiller için örnek, torunların kişiliğini besleyen, torun ve ebeveynleri arasındaki uzlaştırmacı rolüyle aile değerlerinin aktarımında örneklik ve bilgi birikimiyle başat rolü üstlenmektedir. Torunlar büyük ebeveynlerin "hafıza" rolüne, "Unutulmaması açısından bazı şeylerde sorumlulukları vardır." diyerek doğrular nitelikte görüş belirtmişlerdir. "Çünkü biz birçok şeyi onlardan öğreniyoruz, anne-babamızdan değil." Demişlerdir. Büyükanne ve büyükbabalar yaptıkları aktarımlarla ailevi, sosyal, kültürel tüm değerleri zamanın gerisinden bugüne taşıdığı gibi, nesilden nesile ulaşmasını sağlayarak zamanın ilerisine taşınmasına da kaynak olarak görülmektedir. Hazer (2013) ergenlerin ebeveynlerine ilişkin beklentilerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla 12-18 yaş aralığındaki ergenlerle yapmış olduğu araştırmada; ergenlerin büyük ebeveynlerinden "gerektiğinde destek olma" ve "aile

sorunlarıyla başa çıkabilmek için tavsiyelerde bulunma" beklentilerinin en yüksek ortalamaları oluşturduğu bulgusuna ulaşmıştır. Torunların büyük ebeveynlerinden beklentiye girmeleri hususundaki sonuçların örtüştüğü görülmektedir.

Baranowski (1982) gibi araştırmacıların büyükanne ve büyükbabalar hakkında "miras taşıyıcısı ve köprü" oldukları konusundaki tüm dünyada yaygın kabul gören tanımlarına katılımcı torunların görüşlerini de ilave ederek ifade etmemiz gerekirse büyükanneler ve büyükbabalar sadece geçmiş tecrübeleri, bilgi birikimlerini dünden bugüne taşımakla yükümlü bir köprü değil maddi, manevi, sosyal, kültürel değerlerler manzumesini bugünden yarına taşınmasına da yol açıp imkân oluşturacak birer kılavuz olarak görülmektedir. Torun katılımcılar "bazı konular" olarak ifade ettikleri dinî, ahlaki değerlerin aktarılmasının zorunlu olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük ebeveynlerini değer aktarımında sorumlu olarak işaret ederken, kendilerinin de aktaracağını söyleyerek geleceklere de sorumluk yükledikleri görülmüştür. Büyükanne ve büyükbabalarının yaşanmışlık, uzun bir geçmiş, tecrübe, birikim, görmüş geçirmişliklerini kazanım olarak değerlendirdikleri ve büyük ebeveynlerini daha sorumlu gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Aile değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabalardan 15'inden 11'inin kendilerini sorumlu gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Büyükanne ve büyükbabalardan elde edilen bulgulara göre "Sorumlu değildir, birinci derecede anne-baba sorumludur." cevabı veren diğer dört büyük ebeveynin de görüşmeler sırasında yapılan gözlem, sorulara verdikleri cevaplar ve torunlardan bağımsız gerçekleşen sohbetlerde torunlarına değer aktarımı yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Değer aktarımını kesin sorumluluk olarak gören diğer 11 büyük ebeveyn gibi bir "vazife" tanımı içinde değerlendirmedikleri; ancak, hayatın doğal akışı içinde aktarım yaptıkları düşünülmektedir. "Tam anlamıyla olmasa da yapmaya çalışıyorum.", "Elimden geleni yaptığımı düşünüyorum." şeklinde cevap veren büyük ebeveynlerinse iddialı yorumlar yapmaktan imtina etmekle birlikte, görüşme boyunca sorulan tüm sorulara vermiş oldukları cevaplara göre yoğun bir gayret içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerinin değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterip, göstermediği konusunda katılımcılardan 15 torundan 12'sinin büyükanne ve büyükbabalarından gerekli ilgiyi gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Torun katılımcıların büyükanne ve büyükbabalarının aile geleneklerinin uygulanmasındaki gayretleriyle, nasihatleriyle, birlikte geçirdikleri zaman zarfında görüp duyduklarıyla değer aktarımını gerçekleştirdiğini düşündükleri görülmüştür. Torunlardan biri büyük ebeveynlerinin uzak oldukları için gerekli ilgiyi göstermediğini, bir torun katılımcı genelde eleştirerek

yaptıklarını, bir torun da gerekli ilgiyi gösterecekler de düşünce yapısı farkından dolayı işe yaramayacağını belirtmiştir. Ancak uzak olduklarını ifade eden torun her yaz iki hafta olmak üzere büyük ebeveyninin yanında gittiklerini, iki senedir de kışları İstanbul'a kendilerinin yanına gelerek birlikte kaldıklarını belirtmiştir. "Çoğunluk eleştirerek yapıyorlar" diyen torun ise bir başka soruda "Nasihat vermelerinden hoşlarım, çünkü üslupları çok güzel" demiştir. Gerekli ilgiyi gösterse de düşünce yapısında dolayı işe yaramayacağını söyleyen torun ise bir başka soruda "Ama bazen gerçekten güzel şeyler söylüyorlar ve hoşuma gidiyor. Hayatımda gerçekten işe yarayacak şeyler oluyor. Bir şeyleri daha da fark etmememi sağlıyor." cevabını vermiştir. Her üç torun katılımcının birkaç dakika arayla farklı soruda farklı cevap vermiş olmaları, bir yandan eleştirirken, öte yandan olumlu görüş belirtmeleri, çelişki olarak yorumlanmamış, olumsuz yorumlarına rağmen büyükanne ve büyükbabalarının değer aktarımına açık oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aile değerlerini torunlarına aktarmada gerekli ilgiyi gösterip göstermedikleri sorusuna araştırmaya katılan 15 büyük ebeveyninden alınan cevaplarda 7 büyük ebeveynin gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşündükleri, 8 büyük ebeveynin ise gerekli ilgiyi göstermediklerini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Torunlarının tutumlarını gerekçe gösteren üç büyük ebeveynin ikisi araştırma kapsamında sorulan başka sorularda değerleri aktarmaya çalıştıklarını, değerler konusunda nasihatler verdiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma boyunca sorulan soru ve yapılan görüşmede bir ebeveyn net şekilde torunu ile görüşemediğini, tek engelin kendi kızı olduğunu ifade etmiştir. "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum" diyen bir diğer büyük ebeveyn de torunlarıyla pandemiye kadar düzenli olarak aile buluşmaları gerçekleştirdiklerini, pandemi sürecinden sonra görüşmelerin aksadığını belirtmiştir. Yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen bulgulara göre vakitlerinin olmayışından ve torunlarının anne-babasından dolayı "Yeterince ilgilendiğimi düşünmüyorum" diyen diğer büyük ebeveynlerin torunları ile değer aktarımı konusunda ilgilenebildikleri ancak bunu yeterli görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum cevabını veren büyük ebeveynler ise: "Yeteri kadar ilgi göstermediğim farkındayım.", "Ne kadar ilgi gösterdiğimi düşünsem de...", "Elimden geldiğince..." gibi yetersizlik belirten cevaplar vermişlerdir. Büyük ebeveyn katılımcılardan bir kişi net şekilde "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum." demiştir. Değer aktarımını "idealize etikleri" biçimle pratiğe yansımamasının önünde iş hayatı, eğitim hayatı, düşünce farklılıkları, çocuklarının tavrı gibi hayatın günlük pratiklerine dair performans değerlendirmesi yapan ebeveynlerin, derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre arzu ettikleri gibi sistematik bir eğitim

içinde olmasa dahi torunları ile değer aktarımı konusunda ilişki içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Değer aktarımı konusunda kendi çocuklarını (torunlarının anne-babalarını) engel olarak tanımlayan büyük ebeveynlerin ise değer aktarımı yapamamaktan çok, yaptıklarını anne-baba faktöründen bağımsız, anne-babaların kendi eğitim anlayışından ötürü onların itirazına mahal vermeden yapmak istedikleri düşünülmüştür. Torunlarına değerlerin aktarılmasında "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum" cevabı veren ancak yetersizlik cümleleriyle ifade eden büyük ebeveynlerin de "Yeterince ilgi gösterdiğimi düşünmüyorum" cevabı verip çeşitli faktörlere atıf yapan büyük ebeveynlerin de "yeterince" kavramına yaklaşımlarının göreceli olduğu düşünülmektedir.

Değerlerin nesilden nesile değişip, değişmemesi konusunda torun katılımcılardan ve büyük ebeveynlerden 2'ser katılımcının "değişmemesi", 10 torun ve 6 büyük ebeveynin "bazı şeylerin değişmemesi", 3 torun katılımcı ve 7 büyük ebeveynin "değişmesi" gerektiği düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Değişmemesi gereken bazı şeyler ve değişmemeli diye düşünülen değerler, saygı, sevgi, ahlak, merhamet, paylaşmak gibi "önemli değerler", "temel değerler", "olmazsa olmazlar" olarak gördükleri, torun katılımcılarla büyük ebeveynlerin görüşlerinde büyük oranda benzerlik olduğu, kısmi olarak değişmesi gereken, değişmemesi ve değişmesi gereken değerler noktasında ortak kanaatleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Torunlarına değerleri aktarmak istediklerinde büyük ebeveynlerden 9'unun engelle karşılaşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Büyük ebeveynlerden 2'sinin torunlarının anne babasını engel olarak tanımladığı, 4'ününse torunlarının tavrını engel olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde büyükanne ve büyükbabaların çoğu engel yok derken, torunlarının anne babalarını veya torunların kendi tutumlarının engel olduğunu ifade eden büyük ebeveynlerin "engel" nitelemesi olarak gösterdikleri unsurlara bir ebeveyn hariç kesinlik belirtmemiş "bazen", "olursa" gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Torun katılımcıların 9'unun değer aktarımının engel görmediği sonucuna ulaşılmıştır. Üç torun şehirlerarasında mesafe, üç torun da dönem ve nesil farkı, zaman farkını engel olarak tanımlamıştır. Dönem, nesil, zaman farkı olduğunu söyleyen torunlardan biri teknoloji olduğu için mesafenin önemli olmadığını tek önemli engelin yaş olduğunu belirtmiştir.

4.1. Öneriler

1) Değerlerin kuşaklara aktarımında büyükanne büyükbaba torun ilişkisi; aile değerleri, kültürel değerler, milli değerler gibi çeşitli başlıklarla kuşaklararası aktarımı pek çok boyutuyla inceleyen nitel ve nicel araştırma yöntemleriyle daha geniş çalışma

gruplarına ulaşarak çok yönlü veriler elde edilebilir.

2) Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne büyükbaba torun ilişkisi incelenirken bir üçüncü grubu oluşturan anne babalar da araştırmmanın değişkeni olarak araştırmada yerini alabilir.

3) Büyük ebeveynlerin ve torunların aynı aile grubundan meydana geldiği araştırma grupları ile çalışılabilir.

4) Türkiye'nin bölgesel, kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurularak aynı aileye mensup büyükanne büyükbaba ve torunlardan oluşan bölgesel araştırma gruplarıyla çalışılabilir.

5) Değerlere yönelik araştırma sorularının araştırma grupları üzerinde farkındalık oluşturup oluşturmadığı incelenebilir.

6) Torunların ve büyük ebeveynlerin değer olarak algıladıkları ortak kavramları içeren eğitim, kültür, sanat çalışmalarına ağırlık verilebilir.

7) Yaşlanmanın, genç olmanın hayatın doğasında kaçınılmaz olgular olduğu gibi her zaman aynı yöne bakamamanın da doğal olduğu, farklı düşünceye rağmen bir arada olunabileceği yönündeki telkinler içeren eğitim çalışmaları, kitaplar, filmler, reklam içerikleriyle farkındalık çalışmaları çoğaltılabilir.

8) Anne babaların, çocukların ve büyük ebeveynlerin birlikte vakit geçireceği ortamlar oluşturması ve çocuklarının büyük ebeveynlerini gözlemlene, müdahale edilmeksizin sohbet edip, soru sorabilme imkanını yakalayacağı birliktelikler çok önemli görülmektedir.

9) Anne babalar ailece geçirilen vakitlerin nitelikli geçmesi, çocukların/gençlerin sohbete dahil olduğu kendilerini ifade etme fırsatı buldukları özellikle yemekli ortamları oluşturmaya çocuğun/gencin aidiyet duygusunu arttırması açısından önem verebilir.

10) Büyükanne ve büyükbabaların, torunlarına yaklaşımlarında üsluplarına daha çok dikkat etmeleri, daha empatik yaklaşımları ve anlayış çerçevesinde yaklaşmaya dikkat etmeleri gerekebilir.

11) Büyükanne ve büyükbabalar, torunlarını eleştirirken veya onlar tarafından eleştirilirken bile tutum ve tavırlarının her an gözlemlendiği, örnek alındıklarını göz önünde bulundurarak hareket etmeleri önemli görülmektedir.

12) Büyük ebeveynlerin farkında olarak veya olmayarak sergiledikleri her tutum ve tavırları örneklik teşkil etmektedir. Sadece torunlarına değil onlardan sonraki

kuşaklara da aktarım yapıyor olduklarını unutmamaları bu hassas sorumluluğu göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerebilir.

13) Torunların, büyük ebeveynlerinden edinecekleri her bir tecrübenin kendi gelecekleri açısından kazanım ve sonraki nesillere karşı sorumluluk olduğunu göz önünde bulundurarak daha çok birlikte vakit geçirme, daha çok sohbet edip, soru sorma fırsatlarını kollamaları önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Baranowski, M.D. (1982). *Relations with grandparents as a predictor adolescents' attitudes toward the elderly*. * Presented at the Annual Meeting of the National Council on Family Relations, Washington, D.C.
- Boon, S. D. ve Brussoni, M. J. (1996). Young adults' relationships with their "closest" grandparents: Examining emotional closeness. *Journal of Social Behavior and Personality*, 11(3), 439-458.
- Bratt, C., Abrams, D. ve Swift, H. J. (2020). Supporting the old but neglecting the young? The two faces of ageism. *Developmental Psychology*, 56(5), 1029-1039. <https://doi.org/10.1037/dev0000903>
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011). Tek Ebeveynli Aileler. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2013). *Aile kavramının tanımı "aile sosyolojisi"*. İstanbul: Açılım Kitap, (4.Baskı).
- Creswell W. J. (2013). Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni. (6.Baskı). Ankara. (Çeviri editörleri) Demir, B.S., B, M.
- Çiftçi, A. (2008). Ailede yaşlı bireyler. V. Aile Şûrası Aile Destek Hizmetleri Bildirileri. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenim teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, sınıf bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 363-382.
- Dündar, Ö, Z. (2020) *Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: yapısı, türleri, işlevleri. değişen toplumda değişen aile*. Ankara: Siyasal Kitapevi. (4. Basım).
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık. (6. Basım).
- Güçlü, S. (2020). *Aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar. Değişen toplumda değişen aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi. (4. Baskı).
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar ahlâk psikolojisi, ahlâki değerler ve ahlâki gelişme*-Profesörlük Tezi- İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hazer, O. (2012). Büyük ebeveynlerinin ergenler tarafından algılanan özelliklerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1).
- Müftüler, H. G. (2018). *Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığı*. Türkiye Sosyal Hizmet

Araştırmaları Dergisi, 2(2), 181-214.

Parlar, H. ve Cansoy, R. (2016). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının bir yordayıcısı olarak bireysel değerler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44(44), 125-142.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values* <https://archive.org/details/natureofhumanval00roke/page/4/mode/2up> (Erişim Tarihi: 1.08.2022).

Sağlam, H. İ. ve Özdemir, D. (2017). Öğretmenlerin görüşleri ışığında aile birliğini korumada değerlerin rolüne fenomenolojik bir bakış. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 7(1), 78-90.

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. Ankara: Pegem Akademi.

Şenol, M. (2020). *Aileye ilişkin güncel derlemeler. Küreselleşme bağlamında ailenin değişen rolü*. Ankara: İSKAD Yayınları.

Şentürk, D. Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.

Tatlıoğlu, K. (2020). *Bireyi tanıma teknikleri*. Ankara: PEGEM Yayınları. (4.Baskı).

Türk Dil Kurumu (TDK), Güncel Türkçe Sözlüğü: www.tdk.gov.tr

Uğur, S. B. (2018). *Büyük ebeveyn ve torun ilişkileri: Çocuk bakım pratikleri üzerine bir araştırma* (Doktora tezi) Antalya. Akdeniz Üniversitesi.

Wood, S. ve Liopsis, P. (2007). Potentially stressful life events and emotional closeness between grandparents and adult grandchildren. *Journal of Family Issues*, 28(3), 380-398. <https://doi.org/10.1177/0192513X06293893>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zajda, J. (2009). Values education and multiculturalism in the global culture. Zajda, J., Daun, H. (Ed.) *Global Values Education -Teaching Democracy and Peace Comparative Education and Policy Research 7* içinde 13-23. Dordrecht Heidelberg, London, New York: Springer.